

חמישים – מ"י יודע

כל שנה אני קצת מתבאס בליל הסדר. אחרי שסוף סוף כל המשפחה מתכנסת סביב השולחן וגם האחים הקטנים והשובבים שלי משתתקים, אנחנו שרים את "קדש ורחץ" בשלוש מנגינות שונות (אבא מתעקש גם לשיר במנגינה הייקית הישנה שההורים והסבאים שלו שרו, שאף אחד לא מכיר). אח"כ אבא עושה קידוש חגיגי ואחריו מגיע ה"רחץ". עוד לפני שמביאים לאבא את הנטלא והקערה והמגבת ליטול ידיים, האח הגדול שלי שלומד בשיבה בירוחם מתפלפל עם אבא למה רק בעל הסדר נוטל ידיים (אף פעם לא הצלחתי להבין באמת למה, ואני חושב שגם הם לא בדיוק יודעים, כי כל שנה הם מתווכחים על זה). והנה מגיע הכרפס. וואו, איך אני אוהב את תפוח האדמה עם מי המלח! אני אוכל עוד ועוד ואבא אומר שזה לא טוב ושלא יישאר לי תיאבון למצה ולמרור. אבל אמא נותנת לי בצד עוד פלח תפוח אדמה שאבא לא יראה.

עוד אני זולל תפוחי אדמה וגם קצת סלרי, מגיע ה"יחץ" שאבא בוצע את המצה האמצעית לשניים ומחביא את האפיקומן. מעכשיו עד אחרי הארוחה, שני האחים הקטנים שלי כל הזמן רצים ומחפשים את האפיקומן, מוצאים, מחביאים וגונבים האחד מהשני (אני חושב שאבא יגלה בסוף שכל האפיקומן שלו התפורר לזיתים קטנים קטנים), אבל אני כבר לא בעניינים האלה. אני כבר לא גונב אפיקומנים. אבא הבטיח שמי שיושב בשקט בליל הסדר וקורא את ההגדה, יקבל מתנה יפה אחרי החג ועל אבא אפשר לסמוך. אבא גם היה גאה מאד כשאמרתי לו שאני יודע את השם השני של האפיקומן. מה השם שאל אבא? - "צפון", אמרתי בקול רם וכולם שבחו אותי.

ומה עכשיו? לא כמו בכל שבת שאוכלים אחרי הקידוש ואחר כך מדברים על פרשת השבוע, עכשיו קודם מדברים ומגיידים הרבה הרבה. כשלמדנו בבית הספר את המשנה במסכת פסחים פרק י' (אני בכיתה ה"א אם לא סיפרתי לכם עד עכשיו) דווקא ראינו שם שקודם היו ממהרים לאכול את המצה והמרור (ואת קרבן הפסח כשהיה בית המקדש קיים) ואח"כ עושים את כל ההגדות והדיבורים והסיפורים ביציאת מצרים. אבל עכשיו זה אחרת וכששאלתי את המורה למה זה ככה, הרי בסוכות אנחנו קודם מקיימים את המצווה לשבת בסוכה ואח"כ לומדים ומדברים על סוכות, הוא לא ידע לענות לי ואפילו קצת התרגז עלי.

טוב, לא נורא. דווקא ההתחלה של המגיד היא מאד נחמדה. אחרי "לחמא עניא" שכתובה בשפה קשה, ואבא כל שנה מסביר שבעצם אנחנו כבר בארץ ישראל ואנחנו רק מבקשים בשביל כל האחים שלנו שעדיין בגולה, שיעלו לארץ – אחרי זה בא השיר "מה נשתנה" שהאח הקטן שלי שהוא בן קצת מתבלבל בו ומחליף "מטבילין" ב"מסובין" ואומר שהלילה הזה "כולו מרור", ואני שמח לתקן אותו. אחרי זה נראה שמתחילים סוף סוף בסיפור עצמו: "עבדים היינו לפרעה במצרים". כמו שמתחיל ספר שמות שאנחנו עכשיו לומדים בבית הספר. ומשם ממשיכים בסיפור יפה על כל החכמים החשובים: ר' אליעזר, ר' יהושע, ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא ור' טרפון, שאני כבר מכיר מלימודי המשנה, איך הם ישבו לפני הרבה הרבה שנים בבני ברק ועשו את ליל הסדר. נורא הייתי רוצה להיות שם ולשמוע אותם. אבל מיד אני רואה שהם מתחילים בדרשות קצת מסובכות בשבילי ומדברים על זה שבכלל מי אמר שמזכירים את יציאת מצרים בלילות. אז למה הם התחילו את ליל הסדר קודם?

טוב, נמשיך הלאה, למרות שהכרפס עשה לי הרבה תיאבון, אבא הסביר שאוכלים ירק בהתחלה בשביל התיאבון, לא אוכלים עכשיו. אז למה עשו את הכרפס? אז אני מדפדף בלי שאף אחד יראה בהגדה היפה שאמא קנתה לי ורואה שיש המון דפים עד שמגיעים לציור היפה של המצה והמרור והלל שהיה עושה לו כריך יפה. אין ברירה, ממשיכים. קודם ארבעה הבנים. אני האח השלישי במשפחה, אני לא חושב שאני כזה תם, אבל לפחות אני לא האח השני! ואצלנו יש גם שניים שאינן יודעים לשאול, רק לעשות רעש וכל הזמן לחטוף את האפיקומן האחד מהשני. אבא מסביר שזה לא באמת ארבעה בנים אלא ארבע תכונות שיש קצת בתוך כל אחד. ואני חושב שהוא באמת צודק משום שלפעמים אני קצת מתעלל באחים הקטנים שלי, אז אני לא תמיד כזה תם. ושוב אבא ושני אחים הגדולים שלי מתפלפלים בפסוקים של כל בן ומתווכחים איך זה שבעצם לרשע ולשאינו יודע לשאול אומרים את אותו הפסוק: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים".

אחרי זה, מתחיל כאילו כל המגיד מחדש כשאומרים שאבותינו היו בתחילה עובדי עבודה זרה. אני יודע, למדנו בכיתה את המשפט: "מתחיל בגנות ומסיים בשבח" ולמדנו ששני חכמים גדולים מתווכחים אם הגנות, שזה דבר לא יפה, הוא "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו", או "עבדים היינו", והרב שאל אותנו מה אנחנו חושבים שזו גנות גדולה יותר: לעבוד עבודה זרה או להיות עבד? אני חשבתי הרבה ולא הצלחתי למצוא תשובה. שניהם נראים לי לא טובים.

עכשיו אני נזכר שכשבאתי באותו היום הביתה וסיפרתי את זה לאבא, הוא אמר לי: תשב כאן ואני אסביר לך דבר יפה ששמעתי מאבא שלי ששמע מאבא שלו, ששמע מאבא שלו, ככה הרבה דורות אחורה, ועכשיו אני מעביר את זה לך. שניהם זה גנות וזה לא עניין מי חשוב יותר או מגונה יותר, אלא סדר תולדות העם שלנו. "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו" זה תרח האבא של אברהם, שהוא בעצם הסבא של כולנו, שהייתה לו חנות של פסלים, נכון? אברהם שבר את הפסלים ועזב את הארץ שלו ובא לארץ כנען והתהלך בארץ, קרא בשם ה', קיבל את ברית המילה ונולד לו יצחק וזה השבח שלו. אבל אח"כ התחיל גנות אחרת, אצל יעקב שברח לחרון וזו הגנות השלישית: "ארמי עובד אבי" שהסתיימה בשבח של יעקב שחזר לארץ והתיישב בה. אבל אח"כ התחילה הגנות השלישית של "עבדים היינו". ממה התחילה הגנות הזו, אתה יודע? - מהאחים שמכרו את יוסף. - נכון! שזו פעם שנייה של שנאת אחים. תחשוב טוב מה זה אומר לנו, סיים אבא את הדרשה הקטנה המשפחתית שלו. ומאז אני חושב על זה כל פעם שקוראים את ההגדה.

זהו, בשלב הזה אני מתחיל קצת להתעייף ומחזיק בכח את העיניים שלא יירדמו לי. אבל אחרי עוד דרשה על ה' ששמר את ההבטחה לאברהם, אני מתעורר כי שוב פעם שרים. הפעם את השיר "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", לפחות בשתי מנגינות שונות. וגם אני רואה את מה שאבא אמר על הגנות של "ארמי אובד אבי". ושוב אני נזכר, חצי בחלום, בחידה שמנשה שהוא הילד הכי חכם בכיתה שלנו שמע מדוד אפריים שלו: מי הסבא של ראובן, שמעון, לוי, יהודה וכל שנים עשר השבטים? יצחק, נכון. ומי עוד? לבן הארמי, סבא שלנו. וכל הילדים צחקו.

ואז מתחיל המגיד הארוך שלא נגמר. בהתחלה עוד קצת שמעתי את האח הגדול השני שלי מסביר שזה בכלל התפילה של מי שמביא ביכורים וזה כבר בבלב אותי לגמרי. אנחנו בפסח או שנרדמתי והתעוררתי בחג השבועות שבו מביאים ביכורים? אח"כ באו כל ה: "ויענונו", "וירעו", "ויוציאונו" ואח"כ "עמלנו" ו"לחצנו", "ביד חזקה" ועוד ועוד. ואחרי כל זה, באים המכות. בהתחלה זה כמו שלמדנו בבית הספר שהיו עשר מכות וגם עשו מזה סימן ברור שקל מאוד להגיד: דצ"ך, עד"ש ועוד אחד שאני עכשיו לא זוכר, אבל אח"כ מתחילים כל מיני חשבונות מאד קשים שעשר נעשה פתאום ארבעים ואפילו חמישים ואח"כ הכל עוד גדל למאתיים ואפילו מאתיים וחמישים. מה זה? אני לא מבין מאיפה באו כל המספרים הגדולים האלה ולמה זה חשוב כל כך.

למחרת בבוקר בסעודת החג, כשקודם אכלו ואח"כ אמרו כל מיני דרשות ופירושים שלא הספיקו אמש בליל הסדר, ניגש אבא לארון והוציא ספר גדול של כל מדרשי רבה על התורה, וקרא לנו:

שמות רבה פרשה ה סימן יד

"וַיֵּאמֶר בָּאוּ מִשֵּׁה וַיֵּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲה לֵאמֹר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיֵּחָגוּ לִי בַּמִּדְבָּר: וַיֵּאמֶר פְּרַעֲה מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעֶ בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח" (שמות ה א-ב). אמר ר' חייא בר אבא: אותו היום יום פְּרוֹזְבִּיטִי של פרעה היה¹ ובאו כל המלכים כולם לכבדו והביאו דוראות של עטרות² והיו מעטירין אותו, שהוא יום קוֹזְמוֹקְרָטוֹר³ והביאו אלהיהן עמהם.⁴ משעטרו אותו, היו משה ואהרן עומדים על פתח פלטרין של פרעה. נכנסו עבדיו ואמרו: שני זקנים עומדים על הפתח. אמר להם: יעלו. כיון שעלו היה מסתכל בהן שמא יעטרו אותו, או שמא יתנו לו כתבים, ואף לא שאלו בשלומם.⁵ אמר להם: מי אתם? אמרו לו: שלוחי

¹ יום שבו המלך מקבל שליחים מכל המדינות שכפופות לו שמביאים דורונות ומאשרים את נאמנותם למלך.

² דורונות מעוטרים.

³ יום שבו עלה המלך לשלטון. מונח מתקופת רומי שהועתק ע"י הדרשן לפרעה של מצרים.

⁴ להראות שגם האלילים שלהם כפופים לאליל של מצרים.

⁵ לא בכדי ממקם הדרשן את התייצבות משה ואהרן לפני פרעה באותו היום שבו כל שליטי האיזור באים ומכבדים אותו ואילו הם באים ודורשים: "שלח את עמי".

של הקב"ה אנו.⁶ - מה אתם מבקשים? אמרו לו: "כה אמר ה' שלח את עמי וגוי". אותה שעה כעס ואמר: "מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל!" לא היה יודע לשלח לי עטרה? אלא בדברים אתם באים אלי! "לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח". אמר להם: המתינו לי עד שאחפש בספרים שלי. מיד נכנס לבית ארכיון שלו והיה מביט בכל אומה ואומה ואלוהיה. התחיל קורא:⁷ אלוהי מואב, ואלהי עמון ואלהי צידון. אמר להם: חיפשתי שמו בבית גנזי ולא מצאתי אותו. א"ר לוי: משל למה הדבר דומה? לכהן שהיה לו עבד שוטה. יצא הכהן חוץ למדינה. הלך העבד לבקש את רבו בבית הקברות, התחיל צווח לבני אדם שעומדים שם: לא ראיתם בכאן רבי? אמרו לו: רבך לא כהן הוא? אמר להם: הן. אמרו לו: שוטה, מי ראה כהן בבית הקברות?⁸ כך אמרו משה ואהרן לפרעה: שוטה, דרכם של מתים לתבעם בין החיים, שמא החיים אצל המתים? אלהינו חי הוא; אלו שאתה אומר, מתים הם. אבל אלהינו הוא אלהים חיים ומלך עולם. אמר להם: בחור הוא או זקן הוא? כמה שנותיו? כמה עיירות כבש? כמה מדינות לכד? כמה שנים יש לו מיום שעלה למלכות? אמרו לו: אלהינו כוחו וגבורתו מלא עולם. הוא היה עד שלא נברא העולם והוא יהיה בסוף כל העולם, והוא יִצְרָךְ ונתן בך רוח חיים, אמר להם: ומה מעשיו? אמרו לו: נוטה שמים ויוסד ארץ, קולו חוצב להבות אש, מפרק הרים, ומשבר סלעים, קשתו אש, חִצָּיו שלהבת, רומחו לפיד, מגינו עננים, חרבו ברק, יוצר הרים וגבעות, מכסה הרים בעשבים, מוריד גשמים וטללים מפריח דשאים, ועונה חיות,⁹ צר את העובר במעי אמו ומוציאו לאויר העולם: "מְהֵרָה מְלָכִין וּמְהֵרָה מְלָכִין" (דניאל ב כא).¹⁰ אמר להם: מתחילה שקר אתם אומרים, כי אני הוא אדון העולם ואני בראתי עצמי ואת נילוס, שנאמר: "לי יאורי ואני עשיתיני" (יחזקאל כט ג). באותה שעה קִבֵּץ כל חכמי מצרים, אמר להם: שמעתם שמו של אלהיהם של אלו? אמרו לו: שמענו שכן חכמים הוא וכן מלכי קדם.¹¹ ... השיבם: אלוה שלכם איני יודע מי הוא, שנאמר: "מי ה' אשר אשמע בקולו". אמר לו הקב"ה: רשע, "מי ה'" אמרת – "מי" אתה לוקה. מ' - ארבעים י' – עשרה, הם נ' מכות שהביא הקב"ה על המצרים בים, שנאמר: "ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא" (שמות ח טו); ועל הים מהו אומר? "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים" (שמות יד לא). כמה לקו באצבע? - עשר מכות. חשוב משה אצבעות שביד הגדולה לכל אחת ואחת עשר מכות - הרי חמשים.

עכשיו הבנתי מדוע חשוב להגיע למספר חמישים. זו התשובה לפרעה שזלזל בקב"ה ואמר: מי זה ה'? עכשיו אפשר להשלים את הפיוט ולשאול: חמישים מי יודע? - חמישים "מי ה'", אני יודע.

חג שמח וליל סדר מהנה

מחלקי המים

⁶ ברור שמשה ואהרן לא אמרו: "הקב"ה", אלא "אלוהי ישראל" או "אלוהי העברים", מה שמדגיש מאד את הניגוד לכל שאר הנציגים שבאו בשם אלילהם לכבד את פרעה. אבל הדרשן כנראה העדיף לדבר אל קהל שומעי לקחו בשפה המוכרת להם יותר.

⁷ היינו מוצא בכתובים שלו.

⁸ ומי הכהן שנכנס לבית הקברות? הקב"ה בכבודו ובעצמו כשבא לגאול את ישראל. ראה שמות רבה טו ה: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר... אמר ר' שמעון בן לקיש: גדולה חיבתם של ישראל שנגלה הקב"ה במקום עבודה זרה ובמקום טינופת ובמקום טומאה בשביל לגאלם. משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות. אמר: מה אעשה? לטמא את עצמי אי אפשר ולהניח תרומתי אי אפשר. מוטב לי לטמא את עצמי פעם אחת וחוזר ומטהר ולא אאבד את תרומתי". בדברינו [מה לכהן בבית הקברות](#) בפרשת בא, שם עמדנו על הניגוד החריף בין שני מדרשים אלה.

⁹ עונה לתפילת הנשים היולדות, כפסוק בשמות א יט: " ... כִּי חַיּוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תְּבֹא אֶלֶהֶן הַמְיֻלְדֹת וְיִלְדוּ".

¹⁰ שהקב"ה מעביר מלכים ומקים מלכים. ראה שם הפסוק המלא בדניאל ותרגומו בדעת מקרא. ולמה הפירוט הארוך הזה על כל יכולותיו של הקב"ה? האין זה בבחינת "כל המוסיף גורע"? או כמו שאמרנו למי שהאריך בתארו של הקב"ה בתפילה: סיימת לפרט את כל שבחיו? (ברכות לג ע"ב). נראה שהכוונה היא מענה לאמונה בריבוי אלים כאשר לכל אל התפקיד והתחום שלו. הקב"ה עושה הכל.

¹¹ היינו יש שם בקדם, מעבר הנהר, ההסתכלות של מצרים על המזרח, יש שם איזה אלוה נוסף שאולי טרם תועד בגנזי מצרים. תשובה כמובן מזלזלת. דלגנו על המשך המדרש בקטע של חכמי מצרים. ראה במקור שם.